

## **ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД**

***Розвод Е. В.***

*доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних  
спеціальностей*

*Волинський національний університет імені Лесі Українки  
м. Луцьк, Україна*

Переклад як складний багатогранний процес є одним із найважливіших феноменів міжмовної комунікації. Традиційно він розглядається через лінгвістичні, культурологічні, функціональні аспекти, проте в останні десятиліття суттєвого розвитку набув психолінгвістичний підхід, який дозволяє репрезентувати внутрішні механізми мовної діяльності перекладача. Цей підхід не лише доповнює класичні лінгвістичні теорії, а й дає змогу системно дослідити когнітивні процеси, що лежать в основі перетворення інформації з однієї мовної системи в іншу.

Психолінгвістика, що сформувалася як самостійна дисципліна у другій половині XX століття, представляє інтеграцію лінгвістичних і психологічних підходів. Основним предметом її дослідження є сприйняття, опрацювання та продукування мовної інформації у людській психіці. У контексті перекладу психолінгвістичний підхід фокусується на когнітивних механізмах, що забезпечують перехід від тексту джерела до тексту цільової мови. Ключову роль у цій системі відіграють такі когнітивні функції, як робоча пам'ять, увага, аналітичне мислення, метапізнання та мовна компетенція [4]. Робоча пам'ять функціонує як оперативне сховище інформації, в якому тимчасово утримуються мовні елементи, необхідні для аналізу та генерації тексту. Увага забезпечує фокусування на релевантних семантичних і прагматичних характеристиках вихідного тексту, що сприяє мінімізації інформаційного шуму та підвищенню точності перекладу. Метапізнання допомагає контролювати процес перекладу, коригувати помилки і управляти когнітивним навантаженням.

Варто зазначити, що психолінгвістика досліджує процес перекладу не лише за допомогою лінійного методу, а із залученням інтерактивного, у якому відбувається постійний зворотний зв'язок між етапами сприйняття, кодування, трансформації та продукування. Така модель відображає реалії перекладацької діяльності, де перекладач здійснює багаторівневий контроль якості тексту.

У межах психолінгвістичного підходу особливу увагу приділяють функціям робочої пам'яті – ключовому компоненту когнітивної системи, що забезпечує тимчасове зберігання та обробку інформації під час складних психічних операцій. Робоча пам'ять у процесі перекладу виконує роль «оперативного простору», де інтегруються мовні одиниці оригіналу, аналізуються їхні семантичні та контекстуальні особливості, формується стратегія передачі інформації цільовою мовою.

Відповідно до класичної моделі Алана Бадделєя, робоча пам'ять містить кілька компонентів: фонологічне кільце, візуально-просторовий скетчпад, виконавчий контролер і епізодичний буфер. У контексті перекладу фонологічне кільце опрацьовує мовний матеріал, візуально-просторовий скетчпад допомагає організувати інформацію, виконавчий контролер регулює увагу і координує інші процеси, а епізодичний буфер інтегрує інформаційні потоки у цілісну ментальну репрезентацію [1].

Обмеженість обсягу робочої пам'яті є ключовим фактором, який визначає межі одночасної обробки інформації. Ця обставина обґрунтовує використання перекладачами різноманітних когнітивних стратегій, таких як сегментація тексту, ідентифікація контекстуальних підказок, а також застосування когнітивних схем і сценаріїв, які спрямовані на оптимізацію процесів розуміння та відтворення текстового матеріалу. Здатність ефективно керувати ресурсами робочої пам'яті є важливою ознакою професійної компетентності.

Увага в межах психолінгвістичного підходу трактується як механізм вибіркового фокусування на релевантних мовних та контекстуальних компонентах. Перекладач здійснює оперативне перемикання між різними рівнями мовного аналізу – від лексичного до глобального семантичного рівня, забезпечуючи при цьому цілісність інформаційного потоку [3]. Когнітивне мислення забезпечує стратегічне планування та прийняття рішень у процесі перекладу. Це включає вибір адекватних лінгвістичних еквівалентів, корекцію помилок, адаптацію тексту до лінгвокультурних особливостей цільової аудиторії. Метапізнавальні навички, зокрема, самоконтроль, оцінка власної діяльності та корекція – є критично важливими для досягнення високої якості перекладу.

Звертаємо особливу увагу у формуванні психолінгвістичного підходу на феномен двомовності, який вважається когнітивною основою перекладу. Двомовність – це не лише про володіння двома мовами, а складна когнітивна система, у якій активуються дві мовні мережі, що взаємодіють і іноді конкурують одна з одною [2].

Психолінгвістичні дослідження, зокрема на основі нейронаукових методів, показали, що дві мовні системи у мозку перекладача постійно перебувають у стані коактивації. Це створює виклики у вигляді потенційної мовної інтерференції, яка може проявлятися вигляді

семантичних чи синтаксичних помилок. Успішний переклад залежить від здатності контролювати цей процес через механізми когнітивного контролю та перемикання мовних кодів.

Перемикання мовних кодів (code-switching) розглядається як одна з ключових навичок перекладача. Передбачає швидке і точне перемикання між мовами без втрати когнітивної цілісності та збереження високої якості мовного продукування [5].

Якість перекладу значною мірою залежить від індивідуальних характеристик перекладача. До когнітивних факторів належать обсяг і ефективність робочої пам'яті, швидкість обробки інформації, рівень розвитку метапізнавальних стратегій. Емоційні чинники, такі як рівень стресостійкості, мотивації, втомі, також істотно впливають на когнітивну продуктивність і, відповідно, на якість перекладу.

Сучасні технології перекладу, зокрема комп'ютерні допоміжні системи (CAT), побудовані з урахуванням психолінгвістичних принципів. Вони дозволяють розвантажити когнітивні ресурси перекладача, забезпечують узгодженість і точність тексту, а також підтримують процес прийняття рішень, що сприяє покращенню якості перекладу.

Застосування психолінгвістичного підходу в перекладознавстві становить комплексний науковий напрям, що розглядає переклад як багаторівневий когнітивний процес, який передбачає активну взаємодію пам'яті, уваги, мислення та мовної компетентності. Усвідомлення ментальних механізмів, що лежать в основі процесу перекладу, дає змогу не лише поглибити теоретичне розуміння його складності, а й практично вдосконалити діяльність перекладача, сприяючи підвищенню якості та адекватності перекладу.

У контексті сучасного розвитку міждисциплінарних досліджень та комп'ютерних технологій психолінгвістичний підхід залишається одним із ключових чинників прогресу в перекладознавстві.

### **Література:**

1. Baddeley A. D. Working memory, thought, and action. Oxford : Oxford University Press, 2007. 412 p.
2. Bialystok E. Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 300 p.
3. Cook V. J. Effects of the second language on the first. Clevedon : Multilingual Matters, 2003. 268 p.
4. Gile D. Basic concepts and models for interpreter and translator training. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2009. 283 p.
5. Jackson G. M., Swainson R., Cunningham R., Jackson S. R. ERP correlates of executive control during repeated language switching. *Bilingualism: Language and Cognition*. 2001. Vol. 4. P. 169–178.